

Daima xatirələrdə yaşayan istedadlı alim

May ayının 19-da üzvi kimya və neft kimyası sahəsində tanınmış alim kimya elmləri doktoru professor Mais Əlihəsən oğlu Şahgəldiyevin anadan olmasının 90 ili tamam olur.

Mais Şahgəldiyev 1935-ci ildə Şəki şəhərində ziyalı ailəsində anadan olmuşdur. 1953-cü ildə Bakı şəhərində 6 saylı məktəbi bitirdikdən sonra Moskva şəhərində Kimyəvi Qorunma Hərbi Akademiyasına qəbul olmuşdur. 1956-cı ildə Akademiyada yenidən təşkil olunma ilə əlaqədar hərbi qulluğa göndərilmiş və həmin ildə də hərbdən tərxis olunmuşdur. 1956-1960-cı illərdə Azərbaycan (indiki Bakı) Dövlət Universitetinin kimya fakültəsinin tələbəsi olmuşdur. 1959-1962-ci illərdə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Neft Kimya Prosesləri İnstitutunda əvvəlcə texnik və sonradan mühəndis vəzifəsində işləmişdir. 1965-ci ildə yeni yaradılan Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Aşqarlar Kimyası İnstitutuna (AKİ) keçmiş və orada 1965-1973-cü illərdə böyük mühəndis, aparıcı elmi işçi, laboratoriya müdirinin müavini işləmişdir. 1975-1986-cı illərdə AKİ-də "Antimikrob aşqarların sintezi" laboratoriyasının müdiri, 1987-1993-cü illərdə institutunun elmi katibi və 1991-1993-cü illərdə "Mühafizəedici aşqarlar" laboratoriyasının müdiri olmuşdur. 1986-1987-ci illərdə Azərbaycan Bədən Tərbiyyəsi İnstitutunda Biokimya kafedrasının müdiri olmuş və biokimyadan mühazirələr oxumuşdur.

Mais Şahgəldiyev 1979-cu ildə "Tsikloalkil, haloidalkilaromatik birləşmələrin sintezinin qanunauyğunluqları və onların aşqar kimi tətbiqi" mövzusunda namizədlik, 1991-ci ildə "Oksaza- və diazatsiklanların heterometilləşməsi" mövzusunda doktorluq dissertasiya işini müdafiə etmiş və həmin ildə "Üzvi kimya" ixtisası üzrə professor elmi adına layiq görülmüşdür.

Mais Şahgəldiyev üzvi kimya və neft kimyaya dair elmi tədqiqatlar aparmışdır. Onun əsas elmi istiqaməti aromatik karbohidrogenlə-

rin alkilleşməsi, allilləşməsi və tsikloalkilleşməsi və aparılan sisteməlik elmi işlərin nəticəsində bir sıra qanunauyğunluqların aşkar edilməsindən ibarət idi. Xüsusilə, element üzvi birləşmələrin sintezi və onların funksional xassələri sahəsindəki gördüyü işlərin çox mühüm nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti vardır. Mais Şahgəldiyev tərəfindən kəşf olunan 1,2 (1,3)- aminoalkanolların və ya 1,2 (1,3)-alkilendiaminlərin formaldehid və mütəhərrik hidrogenə malik birləşmələrlə "üçkomponentli" kondensləşmə-heterotsiklləşmə reaksiyası əvvəllərdə məlum olmayan - heterometilləşmiş 1,3-oksaza- və ya 1,3-diazatsiklanların istiqamətlənmiş sintezinə imkan vermişdir.

Professor Mais Şahgəldiyev neft məhsullarının bioloji zədələnmədən mühafizəsi məqsədi ilə aşqarların sintezi və tətbiqi sahəsindəki geniş elmi-tədqiqat işlərinə rəhbərlik edən alim idi. Heç təsadüfi deyildir ki, onun rəhbərlik etdiyi laboratoriya keçmiş SSRİ-də bu sahədə aparılan işlərin aparıcı müəssisəsi təyin edilmişdi. Onun rəhbərliyi ilə hazırlanan "Azin" və "Ukacid" çeşidli antimikrob aşqarları öz səmərəliliyinə, antimikrob təsir spektrinə görə analoji məqsəd üçün istifadə edilən xarici antimikrob aşqarları geridə qoymuşdur. Bu antimikrob aşqarları MDB-nin iri metal emalı müəssisələrin-

də, həmçinin Bakı Məişət Kondisionerləri zavodunda tətbiq edilmişdir.

Onun tərəfindən benzaldehidin nitrometanla kondensləşmə məhsulu əsasında işlənilib hazırlanmış "Nitrol" adlı biosid aşqar Vyetnamda aparılan istismar sınaqlarının nəticələrinə əsasən tropik şəraitlərdə istifadə olunan reaktiv yanacaqların bioloji zədələnmədən mühafizəsində istifadə edilmək üçün tövsiyə edilmişdir.

O, həmçinin keçmiş SSRİ-də ilk dəfə yaradılan yanacaqlar üçün tüstü əleyhinə IXP-706 aşqarının müəlliflərindən biri idi.

Mais Şahgəldiyev tərəfindən işlənilməmiş yüksək təsirli "Tsiklazol" dezinfeksiyaedici-yuyucu vasitə respublikanın müxtəlif xəstəxanalarında tibbi avadanlıqların, xəstəxana otaqları və ərazinin dezinfeksiyasında istifadə edilmişdir.

Onun rəhbərliyi ilə həmçinin neftçixarmada istifadə edilən səthi aktiv maddələri (SAM) sulfatreduksiyaedici bakteriyaların təsirinə yaranan biodestruksiya qorumaq üçün yeni "Azin-6" reagenti yaradılmışdır. Mişovdağ neft yatağında aparılmış sınaqlar nəticəsində reagent tətbiqə tövsiyə edilmişdir. Reagentin SAM-a 0,2% əlavəsi heft hasilatını 8-10% artırır.

Professor Mais Şahgəldiyevin elmi fəaliyyəti 200-dən çox elmi işdə, o cümlədən ixtiralar üzrə 45 müəlliflik şəhadətnaməsində öz əksini tapmışdır. Onun rəhbərliyi ilə 10 elmdə namizədi yetidirlmişdir. Elm yolunda sərf etdiyi gərgin əməyə görə "Şərəf nişanı ordeni", "Əmək veteranı" medalı, D.I.Mendeleyev adına Ümumittifaq kimya cəmiyyətinin Mərkəzi və Respublika idarə heyətlərinin, həmçinin "Bilik" cəmiyyətinin diplom və tərifnamələrinə layiq görülmüşdür.

Mais Şahgəldiyev 1993-cü il mart ayının 4-də 58 yaşında qəflətən vəfat etmişdir.

Vaqif FƏRZƏLİYEV
AR ETN Aşqarlar Kimyası İnstitutunun
baş direktoru, akademik